

А. Е. Молодецький, кандидат географічних наук, доцент
Л. Д. Васильєва, аспірант
Одеський національний університет імени І. І. Мечникова,
кафедра географії України
вул. Дворянська, 2, Одеса, 65026, Україна

ЛАНДШАФТНІ РЕСУРСИ РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ СТЕПОВОЇ БЕССАРАБІЇ

Буджацька частина Бессарабії має давню історію заселення та господарського освоєння. Рекреаційні системи представлені трьома основними групами ландшафтних місцевостей: причорноморські акумулятивні, зрідка абразійні берегові ділянки, прилиманні і плавневі ландшафти; ландшафти долин малих річок у відрогам Молдавської височини.

Ключові слова: ландшафти, рекреаційні системи, ресурси, степова Бессарабія

Вступ

Територія Степової Бессарабії має певні особливості: морфологічні, фізико-географічні, геоботанічні, ландшафтні, що суттєво впливає на розвиток рекреації. Край відзначається своєю давньою історією, тому має певні риси розселення населення, господарства та характеризується значними рекреаційними ресурсами, які можуть використовуватися для лікування, оздоровлення та відпочинку людей, але таке використання обмежене багатьма факторами і відбувається більшою мірою сезонно. Деградація природних рекреаційних ресурсів на багатьох ділянках обумовлена надмірним антропогенним тиском. Тому потрібно унормовувати навантаження та способи використання рекреаційних ресурсів для збереження і відновлення, якості рекреаційних ландшафтів та мінімізації шкідливого впливу на них. Для цього необхідно вивчити складові рекреаційних ландшафтів, визначити межі їх використання та обґрунтувати їх відтворення.

Рекреаційна галузь знаходиться в центрі уваги сучасного суспільства, тому дане дослідження має як теоретичне, так і практичне застосування.

Вихідні матеріали

У статті використовувалися результати досліджень фахівців ОНУ імені І. І. Мечникова у сфері сучасної характеристики стану ландшафтів рекреаційного призначення та оброблені матеріали, пов'язані з особливостями використання даної території для рекреації, її ресурсів.

У статті застосований системний підхід при обробці вихідного матеріалу; метод контент-аналізу вербальної наукової та краєзнавчої інформації українських, молдавських та російських видань.

Мета статті, постановка завдання

Метою дослідження є аналіз освоєння та використання ресурсів рекреаційних ландшафтів, виявлення їх потенціалу та способів збереження. Для цього були проінвентаризовані наявні рекреаційні ландшафти, дана оцінка їх сучасного стану. *Об'єктом* дослідження є ділянка степової Бессарабії Одеської області України, яка адміністративно охоплює дев'ять районів та два міста обласного підпорядкування. *Предметом* дослідження є рекреаційні системи з їх ландшафтами прибережних, прилиманних, плавневих територій та долин малих річок відрогів Молдавської височини.

Виклад основного матеріалу

Територія степової Бессарабії, яка складається з 9 адміністративних районів та двох міст обласного підпорядкування Одещини, увійшла до складу України майже 70 років тому. Природно-географічною основою формування мережі рекреаційних систем та туристичних об'єктів цієї території були південно-степові, приморські та плавневі ландшафтні комплекси від Придунав'я на півдні до Дністровського лиману на півночі, які сформувалися в антропогенний час. Курортно-рекреаційні та туристичні форми використання даних територій виникли наприкінці ХІХ — на початку ХХ століття за часів Російської імперії, отримали певний розвиток під час перебування тут адміністрації королівської Румунії у 1918–40 та 1941–44 рр., а у радянський час створювались в вигляді санаторної та відпочинкової мережі, а також туристичних маршрутів і об'єктів Української та Молдавської РСР, що помітно відбивається на їх сучасному стані та перспективному використанні.

Рекреаційні системи використовують тут три основні групи ландшафтних місцевостей: причорноморські акумулятивні, зрідка абразійні берегові ділянки, прилиманні і плавневі ландшафти; ландшафти долин малих річок у відрогах Молдавської височини.

За певних історико-географічних обставин найбільш довготривалий період використання мають рекреаційні ландшафти узбережжя Шаболатського, Дністровського лиманів і Чорного моря в межах сучасного Білгород-Дністровського району і селищ Затока та Сергіївка. Це приморські акумулятивні або подекуди абразійні берегові ландшафтні урочища та прилеглі до них ділянки степових ландшафтних комплексів берегових плато, порізаних яружно-балковою мережею. Найбільш привабливими для цілей оздоровлення і відпочинку вже 80–110 років тому стали ділянки акумулятивних морських пересипів завширшки 150–1200 м, що відокремлюють лимани від моря, і ділянки абразійних берегових схилів у селищі Сергіївка та селах Курортне і Приморське. Тут рекреаційні системи, спочатку орієнтовані тільки на використання мулових лікувальних грязей Шаболатського лиману, виникли ще в кінці ХІХ століття (у с. Будаки — сучасному Приморському в 1895 р. [5]). З 1920-х років Сергіївка (Сергієшті-Ноу), Затока (Бугаз) і Біленьке (Акембет) стають не тільки грязьовими, але і

кліматичними курортами, де будуються грязелікарні, готелі і санаторії навіть за особливими рішеннями тодішньої Ліги Націй. У цей період природні ландшафти істотно змінилися: в 1916 р. у зв'язку з будівництвом залізничної гілки Одеса–Аккерман (Білгород-Дністровський) була наспана гребля, яка розділила Дністровський і Шаболатський лимани. Внаслідок зниження рівня Шаболатського лиману утворилася сучасна система заболочених лиманних плавневих ландшафтів, що стала угіддями для полювання і рибальства місцевого населення і рекреантів сусідніх курортів, а в сучасних умовах ще використовується для екологічного туризму.

Найбільш інтенсивне господарське освоєння цих ландшафтних місцевостей припадає на 1970–80-ті роки, коли значні капіталовкладення спрямовувались на будівництво санаторіїв, будинків відпочинку, пансіонатів, баз відпочинку на ділянках прибережних плато та створювалася курортна інфраструктура. В курортно-рекреаційну сферу цієї території поступало з бюджету Молдови до 75% всіх інвестицій, що призвело до виникнення проблем щодо експлуатації рекреаційних установ та правових відносин України і Молдови після розпаду СРСР. В той же час невиконання водногосподарських проектів 1980-х років, низький рівень розвитку транспортної та енергетичної інфраструктури в останнє двадцятиліття помітно знизили привабливість і конкурентоздатність вищевказаних курортів та стали причиною їх нестабільного функціонування в роки незалежності.

В 2006 році на береговій терасі у Сергіївці почав реалізовуватися проект будівництва аквапаркового комплексу, який через економічну кризу після землевідводу та створення інженерного облаштування був призупинений (рис. 1).

Рекреаційні ландшафти в межах Тузловської групи лиманів є найбільш екологічно чистими [1]. Курортні села Лебедівка (Татарбунарського району) і Приморське (Кілійського району) мають абразійні ландшафти берегової смуги, а будівництво на косах-пересипах, окрім декількох рибальських притулків, повністю відсутнє. Негативно на розвиток рекреаційної діяльності впливає низький рівень освоєності транспортної інфраструктури, невдалий досвід по розсоленню лиману Сасик в 1980-х роках, низька якість підземних вод та інше. Але активні форми природно-пізнавального туризму поступово входять у буденну практику [2], ландшафти пересипів приваблюють своєю віддаленістю від цивілізаційних переваг з активних рекреантів.

Плавневі річкові і лиманні ландшафтні місцевості Дунайської дельти використовуються для кліматичної рекреації, спортивного (рибальство, іноді мисливство) та природно-пізнавального туризму з 1920-х років. Саме тоді у дельті Дунаю, у Вилковому, з'явився перший сучасний туристичний готель. Саме тоді здійснювався план залучення ландшафтів всієї Дунайської дельти до мисливсько-рибальських форм туризму. Але економічна криза 1929–35 рр. та політична нестабільність у королівській Румунії не дали шансів реалізації цього плану.

Довготривалий прикордонний статус цих територій у радянський час (понад 40 років) не створював умов для масових туристичних відвідувань

цих безумовно атрактивних територій, але загальнодержавні і регіональні туристичні маршрути все ж Вилкове та частину Дунайської дельти не обминали. З кінця ХХ століття ця ділянка басейну великої європейської річки стала доступною для європейських туроператорів (Нідерланди, Німеччина, Австрія), що позитивно відбивається на розвитку в українській частині дельти Дунаю туристичних об'єктів та інфраструктури.

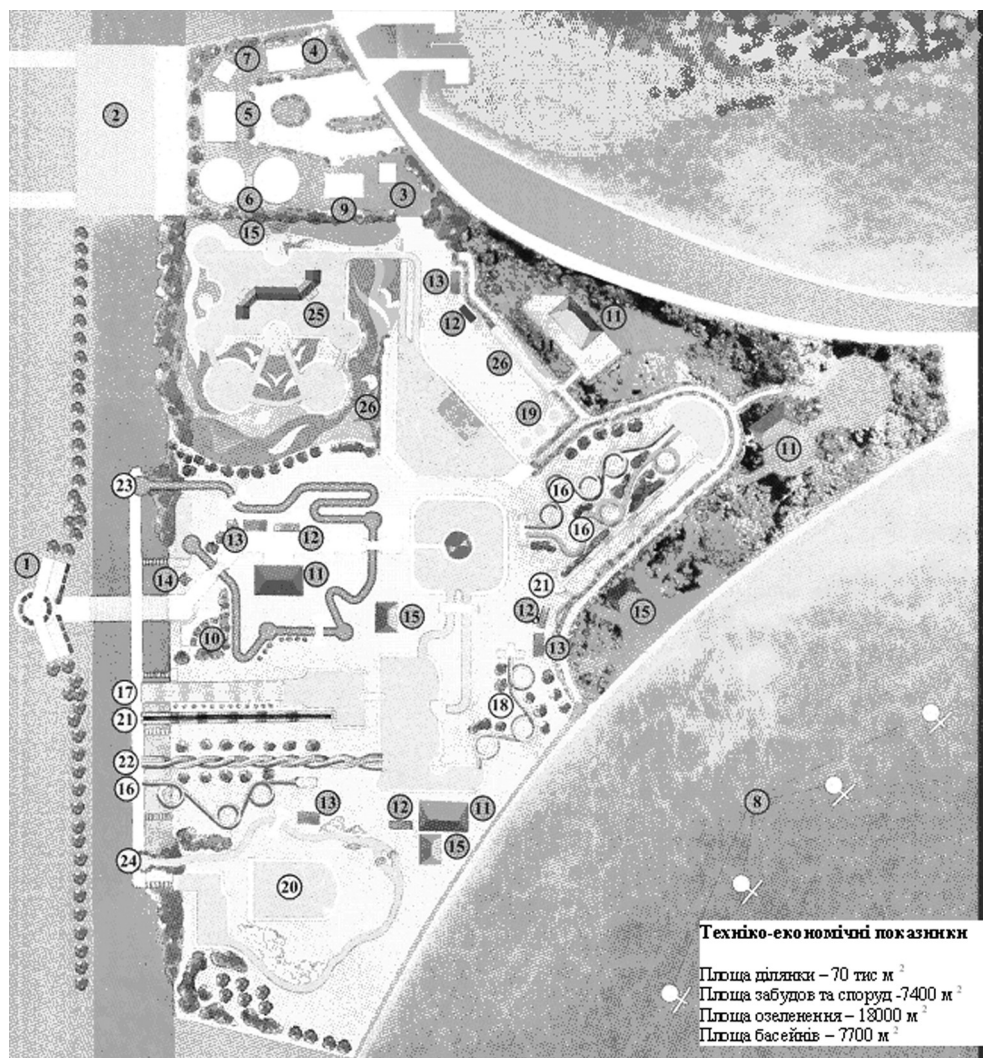

Рис. 1. План аквапаркового комплексу в смт Сергіївка

Вітчизняні та іноземні туристи відвідують, в основному, плавневу зону дельти Дунаю біля міста Вилкове і ділянки Дунайського біосферного заповідника; тут відносна флористична одноманітність гідрофільної плавневої рослинності компенсується різноманіттям пташиного світу, який

представлений понад 200 видами пернатих, що гніздяться, та більше 120 видів перелітних водоплавних птахів, іхтіофауна представлена близько 100 видами риб, присутні десятки видів земноводних і ссавців [4, с. 378]. Іноземні туристи відвідують такі об'єкти в комфортний кліматичний сезон або під час міграції птахів виключно з метою пізнавальної рекреації і знайомства з життям птахів, ссавців і земноводних. Вітчизняні туристи з віддалених регіонів відвідують ландшафти Дунайської дельти впродовж всього року, але максимальна їх кількість припадає на комфортний сезон. Тому створились умови, пов'язані з сезонністю використання ландшафтів дельти Дунаю, що зменшують їх інвестиційну привабливість. Загроза рекреаційної дигресії заважає розширенню використання даних рекреаційних ландшафтів [6]. Для вкрай вразливих гідрофільних біоценозів недостатній розвиток транспортної і рекреаційної інфраструктури, в яку за радянських часів (у 1940–80 роки) практично не поступали державні капіталовкладення через прикордонне положення і політику безпеки того часу, є певним позитивним запобіжником.

Третя група рекреаційних ландшафтів представлена степовими ділянками долин малих річок Аліяга, Киргиз-Китай, Когильник, Сарата, Хаджідер, Чага та ін., де в різних час створювалися ставки-водосховища, які оточені степовою рослинністю з вкрапленнями чагарникового характеру. Рекреаційна привабливість цієї території сприяла створенню тут в 1950–80-ті роки сезонних рекреаційних об'єктів: дитячих таборів і таборів відпочинку місцевого значення, які зараз майже не використовуються.

Природно-пізнавальними об'єктами у відрогам Молдавської височини тут, безсумнівно, є Манзирський парк, Могилевські та Анновські лісові масиви біля села Лісне, де вже понад 160 років зберігаються унікальні штучні насадження та залишки гирнецевих природних лісів з пухнастого і черешчатого дубу на площі 134 га, які в інших місцевостях майже не збереглися серед площ розораних степів. Бородинський та Тарутинсько-Старокозацький геоботанічні округи мають специфічні степові біоценози, що стануть ресурсом для коротко- і середньострокового відпочинку місцевого населення, а при залученні окремих фермерських садіб до системи сільського ("зеленого") туризму вони одержать певну перспективу [3]. Тут, у вищих у гіпсометричному відношенні ділянках, спостерігається менша мінералізація підземних вод (сmt Тарутине і Березине), що створює сприятливіші умови для розвитку рекреаційної діяльності, ніж на територіях Причорноморської низовини в Болградському, Татарбунарському, Арцизькому і Саратовському районах, де підземні води насичені сірководнем і не відповідають питним стандартам. Тому рекреаційні можливості ландшафтів українсько-молдавських прикордонних територій оцінюються більш високо.

До ландшафтних рекреаційних об'єктів не відносяться, але суттєво доповнюють їх на даній території численні історичні, архітектурні та етнографічні об'єкти та їх поєднання, які створюють для Південної Бессарабії особливий колорит і туристичну привабливість.

Висновки

Буджацька степова частина Бессарабії при розумному використанні згаданих рекреаційних ландшафтних ресурсів здатна значно диверсифікувати свою господарську структуру і з депресивної території перетворитися на процвітаючу.

Література

1. Амброз Ю. А., Борисевич Т. Д., Молодецкий А. Э. Типовые краеведческие маршруты в школьной географии Одесской области // Краеведческий вестник, 2001, №1(15). — С. 27–35.
2. Воля Е. Г., Другин А. И., Бушув С. Г. Проект комплексного летнего маршрута по Черноморскому побережью // Черноморская каравелла. / Отв. ред. к. х. н. Кац Б. М., к. г. н. Молодецкий А. Э. — 2004. — Одесса: ЦИТЭПИ, 2004. — С. 22–25.
3. Дроздов А. М., Ланько А. И. Степная область южных отрогов Молдавской возвышенности // Физико-географическое районирование Украинской ССР. / Под ред. проф. Попова В. П., проф. Маринича А. М., доц. Ланько А. И. — К.: Изд-во Киевского ун-та, 1968. — С. 371–377.
4. Дубина Д. В. Дунайські плавні // Географічна енциклопедія України. — К.: Українська радянська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1989. Т 1. — С. 377–378.
5. Компаниец В. Н., Компаниец Н. В., Компаниец И. В. Аспекты истории развития бальнеотерапии на курорте Сергеевка // Устойчивое развитие туризма на Черноморском побережье. / Отв. ред. к. х. н. Кац Б. М., д. г. н. проф. Сафранов Т. А., д. э. н. Смоларенко О. А. — Одесса: ОЦНТЭИ, 2001. — С. 379–384.
6. Теоретические основы рекреационной географии // Ред. В. С. Преображенский. — М.: Наука, 1975. — С. 72–77.

А. Э. Молодецкий, Л. Д. Васильева

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
геолого-географический факультет
ул. Дворянская, 2, Одесса, 65026, Украина

ЛАНДШАФТНЫЕ РЕСУРСЫ РЕКРЕАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ СТЕПНОЙ БЕССАРАБИИ

Резюме

Буджакская часть Бессарабии имеет давнюю историю заселения и хозяйственного освоения. Рекреационные системы представлены тремя основными видами ландшафтных местностей: причерноморские аккумулятивные, изредка абразионные береговые участки, прилиманские и плавневые ландшафты; ландшафты долин малых рек в отрогах Молдавской возвышенности.

Ключевые слова: ландшафты, рекреационные системы, ресурсы, степная Бессарабия.

A. E. Molodetsky, L. D. Vasylieva

Odessa National I. I. Mechnikov University,
Geologo-geographical faculty
Dvoryanskaya St., 2, Odessa, 65026, Ukraine

**LANDSCAPES RESOURCES OF RECREATIONAL SYSTEMS
OF STEPPE BESSARABIA**

Summary

The territory of southern Bessarabia has an old history of settling and economic development. Recreational landscape districts are presented by three basic groups: near Black Sea accumulative occasionally at times abrasive coastal sites, near estuary and plavni landscapes of Danube and Dniestr; landscapes of valleys of the small rivers in spurs of the Moldavian height.

Key words: landscapes; resources; recreational systems; steppe Bessarabia.